

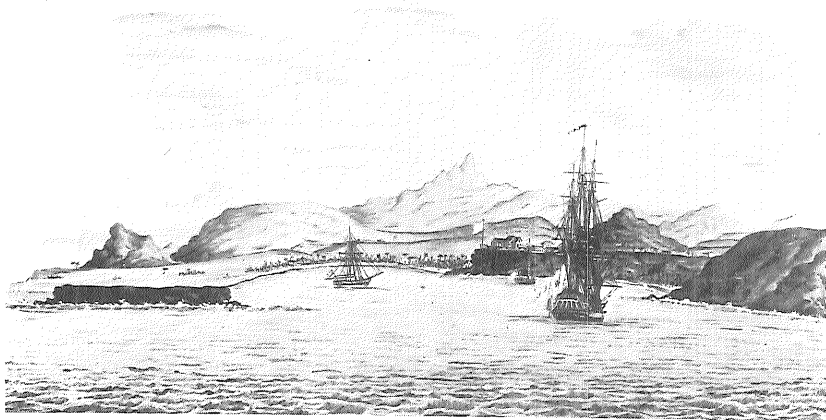
MARITIME SMÅARTIKLER

FIRE PROSPEKTER AF CONRAD CHR. PARNEMANN 1793-94

Også efter international målestok har Handels- og Søfartsmuseet en bemærkelsesværdig samling skibsportrætter og prospekter. Disse billeder af henholdsvis skibe og havne, eller med et moderne ord, waterfronts, er egentlig to forskellige genrer, men overgangen mellem dem er flydende. Disse billeder er for vore udenlandske gæster bemærkelsesværdige ved deres antal og alder. Adskillige af dem går tilbage til 1700 årene, og det er meget for vandfarvebilleder, der ikke har den høje kunsts blå stempel. For os selv har de deres store værdi ved at illustrere vor handelsflådes historie i medvind og modvind. Og billedkunstnerne kender vi, selvom flere af de ældre næppe selv ville have kaldt sig kunstnere. De var startet som kadetter og navigationselever, og de lærte som et led i deres uddannelse at tegne, især landtoninger, prospekter og skibe.

En af de mere kunstnerisk begavede unge søfolk var Conrad Christian Parnemann (1773-1823), søn af en kattuntrykker og xylograf i Langesund i Norge.

I 1975 fik museet mulighed for på meget rimelige betingelser at erhverve en serie på fire vandfarvebilleder, gouacher, udført af C.C. Parnemann og forestillende stationer på en Ostindierejse 1793-94. Det første prospekt er af Porto Prayo på øen St. Jago, en af de Kap Verdiske øer, det er dateret 1793. Derefter følger i for os vilkårlig rækkefølge prospektet af byen Cochin på Malabarkysten, 10°n.br. samt af Ganjam, by på Indiens østkyst, 19°n.br. Fra skibets tilbagerejse er afmalet landingspladsen på øen St. Helena. Disse tre sidste er dateret 1794. De enkelte ark måler o. 21,5x41 cm og er oplæbet på gråbrunt pap og indrammede i

Prospekt af Porto Prayo på de Kap Verdiske øer, 1793.

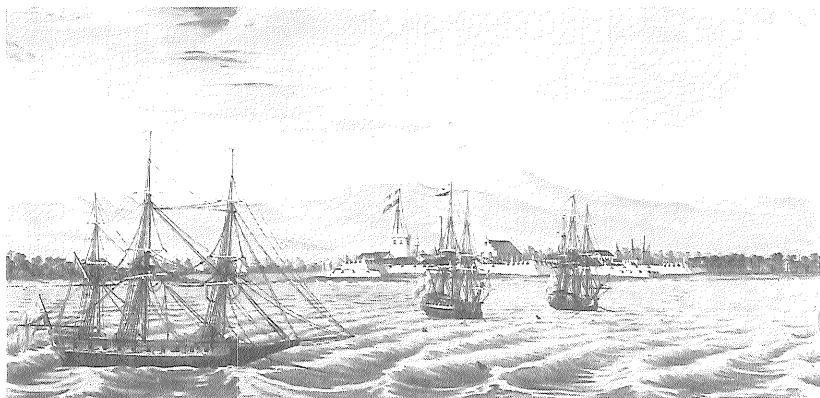
View of Porto Prayo, Cape Verde Islands, 1793. The first of a series of four gouaches depicting a small Danish frigate in ports of call on a voyage to the East Indies in 1793-4. Painted by C.C. Parnemann who was probably 2nd mate aboard. The Danish Maritime Museum possesses several of his marine paintings.

ens nyklassicistiske rammer. De er alle signerede, udførligst nr. 2 og 3 med »aftagen og tegnet af Conrad Chr. Parnemann 1794«. Hermed godtgør han, at der ikke som så ofte på den tid er tale om kopier efter allerede eksisterende havnebilleder. Men selvfølgelig er Parnemann påvirket af de mange, især engelske stik fra kolonierne. Her ser man engelske og fremmede skibe ligge ud for en eksotisk kyst, hvor Union Jack vajer fra det befæstede fort nærmest kysten.

På Parnemanns fire tegninger ses en fregat med dansk splitflag enten liggende for anker eller under sejl ud for den fremmede havn. Men kan vi nu ved hjælp af stedsangivelser og årstal finde navnet på den fregat, der havde Parnemann ombord? Skibet lader sig ikke umiddelbart genkende, skroget forekommer buget og forholdsvis lille, der er 9-10 kanonporte i hver skibsside og på gallionen en helfigur, der støttes af 5 rælingsplanker til hver side.

Ingen orlogsskibe var i Indien på den tid, så den mulighed er udelukket. Derefter ville det være nærliggende at søge skibet blandt de af Asiatisk Kompagnis fregatter, der besøgte Ostindien i årene 1793-94. »Dronning Juliane Marie« foretog to Indiensrejser i 1791-93 og 1794-95, ligesom »Dannebrog« havde to rejser 1792-93 og 1795-96. »Disco«, som museet har en opskåret model af, afsejlede til Ostindien 1792 og vendte hjem 1794. »Prinsen af Augustenborg«, der med sine 200 kommercelæster var en del mindre end »Disco« på 300 læster, besejlede Indien 1789-92 og igen 1793-94. Det må således være de to sidste skibe, vi har i tankerne ved den videre efterforskning.

Parnemanns første station var Porto Prayo. I følge den på denne tid gældende instruks for den kaptajn, der førte et af Asiatisk Kompagnis skibe destineret til Trankebar i Ostindien, hedder det, at når han, om ellers vinden tillader det, er gået nord om England, skal han sætte sin kurs mod de Kap Verdiske øer, hvor han om nødvendigt og hvis de ønskede varer fore-

Prospekt af Cochin på Indiens vestkyst, Malabarkysten, 1794.

View of Cochin on the Malabar Coast, 1794. The French declaration of war against England resulted in a big increase in Danish trade with India. Many vessels apparently Danish were, however, chartered by English firms. Among these many ships, the papers of which have not survived, was perhaps the frigate Parnemann served on, seen here to the left of the pictures.

findes, anløber Porto Prayo eller andet belejligt sted for at få vand og frisk proviant. Derefter skal man fortsætte til Trankebar. Havde man ikke haft nødig at ansejle Porto Prayo, lagde man ind ved Kap det Gode Håb.

Vi er i den heldige situation, at journalerne er bevaret fra både »Disco« og »Prinsen af Augustenborg« fra de pågældende rejser. Fregatten »Disco« afsejlede fra København i november 1792, sejlede nord om England, ankrede i december op ved Belfast og derefter først ved Kap. i False Bay. I september 1793 lagde skibet sig på Trankebars red. Derefter gik man op til Culpee i Bengalen og kastede igen den 29. januar 1794 anker på Trankebars red. Herfra gik turen direkte hjem via Kanalen. »Prinsen af Augustenborg« afsejlede i juli 1793, skibet gik ned gennem Kanalen, nærmede sig de Kap Verdiske øer fra nordøst, men gik først ind ved Kap det Gode Håb, i Taffelbayen. Efter at have passeret Nicobarerne blev kursen sat mod Bengalen, hvor det bemærkes, at man så »Disco«, der lå fortojet ved Culpee. »Augustenborg« ankrede selv op ved Diamond Harbour på Ganges, syd for Calcutta. På hjemvejen ankrede man op under Taffelbjergtet og igen den 12. maj 1794 ved St. Helena, hvor det bemærkes, at der lå en anden dansk ostindiefarer, kaptajnens navn var Kolhardt (= David Coulhard, fregat »Minerva« af Kbh.).

Efter monopolets bortfald i 1772 blev det i 1777 ved en kgl. forordning tilladt private købmænd »fra indenrigske havne, med indenlands bygte skibe at fare og handle på Trankebar og samtlige os nu (fra 1777) tilhørende handelspladser og loger i Ostindien og Bengalen eller på denne side af Kap det Gode Håb«. Ligeledes fik disse privat udrustede (partikulære) skibe tilladelse til både på ud- og hjemrejsen samt fra det ene sted i Indien til det andet at føre splitflag, gøs og vimpel både i krig og fredstid.

Den partikulære sejlads på Indien oversteget efterhånden Kompagniets. Således var der i året 1793-94 tolv skibe under dansk flag, der indtog varer fra Bengalen og andre europæiske besiddelser i Indien. Seks af disse ekspeditioner var dog kun formelt danske. De partikulære

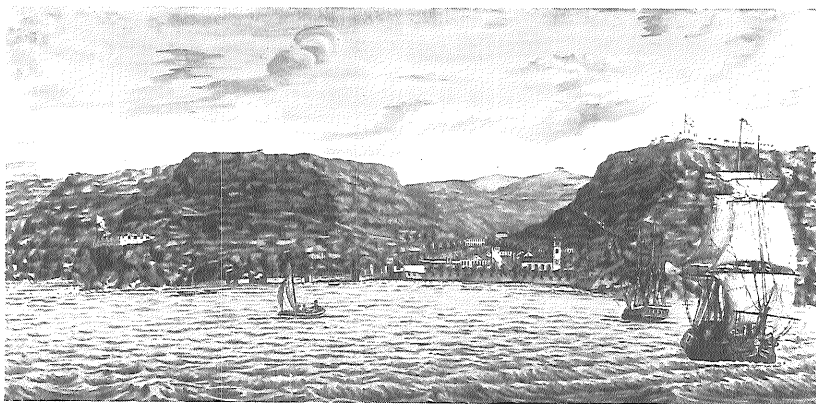
Prospekt af Ganjam på Indiens østkyst, Coromandelkysten, 1794.

View of Ganjam on the east coast of India, the Coromandel Coast, in 1794. Cotton could be obtained here though Danish ships usually called at Bengal for cotton goods.

handelsskibe var forholdsvis mindre, mindst var førnævnte fregat »Minerva« med 127 kommercelæster, og gennemsnittet når næppe op over 200 læster. Denne størrelse blev betragtet som den mest profitable for en ostindiefarer.

Med Frankrigs krigserklæring til England d. 1. februar 1793 kom et nyt perspektiv ind i dansk Indienshandel, og da samtidig det engelske Ostindiske Kompagni formåede at opretholde sit monopol, kunne danske skibe nu både drage fordel af deres neutralitet og af at den private engelske Indienshandel blev henvist til fremmede skibe. Denne handel er udførligt behandlet af Ole Feldbæk i hans disputats »India Trade under the Danish Flag 1772-1808«, 1969. Om »vort« skibs anløb i Indien har vi kun de to stedsbetegnelser Cochin og Ganjam samt året 1794. Der er ikke bevaret journaler fra de partikulære ekspeditioner, vi kender deres afgang fra København, deres ankomst til de danske besiddelser Serampore og Trankebar samt deres tilbagekomst til København. Undertiden er tilføjet en bemærkning om, at skibet gik direkte tilbage, eller en særlig hurtig rejse kunne noteres. Feldbæk har gennemgået alt tilgængeligt materiale vedrørende de tolv partikulære skibes rejseruter og forhold. Han har venligst meddelt, at adskillige af skibene kan udelades som en mulighed, mens man for andre kan sige, at der intet positivt foreligger om anløb i Ganjam og Cochin. Englænderne så kun ugerne, at danske skibe anløb Malabarkysten af frygt for, at våben ad denne vej kunne bringes til ærkefjenden, sultanen af Mysore. Det er karakteristisk for ekspeditionerne 1793-94, at man lagde vægt på et hurtigt forløb, og en afstikker især til Cochin synes at have måttet betyde en urimelig forsinkelse. Det synes altså ikke muligt at finde navnet på Parnemanns ostindiefarer.

Et andet billede i museets eje viser, at Parnemann tidligere har sejlet på Indien, idet han i 1792 udførte et lignende farvelagt prospekt af havnebyen Vizagapatam syd for Ganjam. Også her ligger til venstre i billedet en unavngiven dansk ostindiefarer. I 1799 blev Parnemann indrulleret som 1. styrmand på vestindiefareren »St. Croix Paquet«. Øjensynlig var han allerede

Prospekt af landingspladsen og St. James fort på øen St. Helena, 1794.

St. Helena. View of the landing place and the English fort of St. James, 1794. St. Helena was the last regular post of call for ships homeward bound from China and the East Indies, where they took aboard water and fresh provisions for the last lap home.

om bord, for 1798 malede han en gouache af skibet liggende for anker ud for Paramaribo, Hollandsk Guayana. Billedet er med tilhørende tekst gengivet i museets årbog 1963.

Museet har adskillige andre af Parnemanns billeder. Tidligst er en tuschtegning af den engelske eskadre på Falmouth red 1791. Den oprindelige skitse er derefter rettet hjemme og signeret: C.C. Parnemann invent & pinxit: Hafnia 1792. Fra 1800 årenes begyndelse stammer nogle vandfarvebilleder af kendte flådesammenstød, først den danske brig »Lougen«, der under St. Thomas angribes af to engelske fregatter d. 3. marts 1801, derpå Fregatten »Najaden« og briggen »Sarpen« i træfning med seks tripolitaniske skibe d. 16. maj 1797, Fregatten »Freya« i træfning med fire engelske fregatter i Nordsøen d. 25. juli 1800. Dette er dateret 1803. Tilsidst Tre engelske fregatter, der vil lade fregatten »Havfruen« konvoj visitere ved Gibraltar 1799. Der synes at have verseret et stort antal af disse fremstillinger, og Parnemann har som sine fæller brugt kobberstukne eller andre mangfoldiggjorte forlæg.

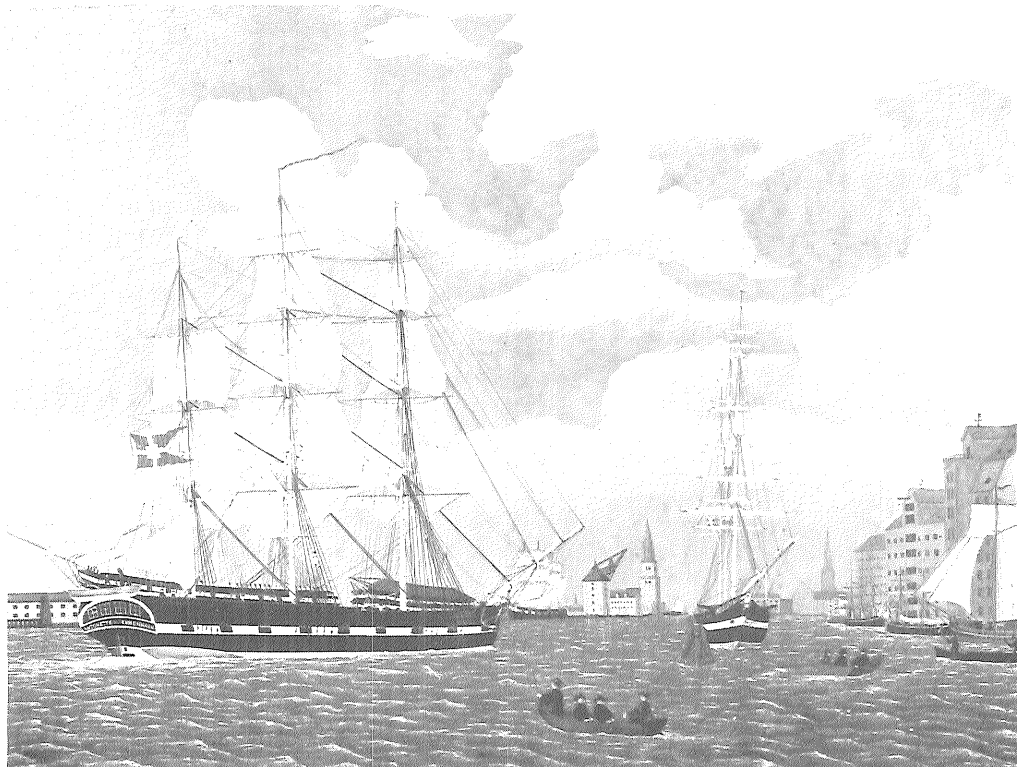
Slaveskibet »Kongen af Assianthe«, der er tegnet under udrustning på Københavns red 1803, synes at være et almindeligt skibsportræt bestilt af kaptajn Meinertz. Museet ejer en kopi af dette billede, der er i privat eje. Meget senere er et portræt af jagt »Anna Elisabeth« af København, 1820. Da var Parnemann toldbetjent i sin fødeby Langesund i Norge, der nu ikke længere var i union med Danmark. Det er i høj grad muligt, at der i danske og norske private og offentlige samlinger findes andre arbejder af C.C. Parnemann, der vil kunne supplere vore.

Hanne Poulsen

E.W. NORMANN: FREGAT »ANTONETTE« AF KØBENHAVN

På auktion erhvervede Handels- og Søfartsmuseet i 1978 en tegning i blyant og gouache, 65x90,5 cm, der viser fregat »Antonette« i Københavns havn. Billedet er udateret, men betegnet: Norman Kiøbenhavn / Antonette af Kiøbenhavn ført af Capt. P. Hassing. »Antonette«, ex »Major Pinckney«, den lille fregat, der også blev kaldt et pinkskib, blev bygget 1791 i Philadelphia, USA, og i 1798 købt til Danmark af købmanden Georg Gardner, København. I en længere årrække tilhørte det handelshuset Tutein & Co. Fra omkring 1820 til 28 blev det disponeret af agent Erichsens firma Blacks enke og Co. I denne periode var Johan Peter Hassing skipper fra 1822-24. Skibet gik både i Ostindie- og Vestindiefart, og i 1815 begav det sig endda til Canton. Hassings to rejser gik til Vestindien og Brasilien.

Billedets komposition er usædvanlig, fordi kunstneren ligesom har haft to intensjoner og har gennemført dem begge. For det første er det et traditionelt skibsportræt, endda af den lidt naive type, der viser det afbildede skib i to positioner. Hovedmotivet til venstre i billedet er »Antonette« for indgående set mod agter og styrbords side. Til højre ligger »Antonette« set mod forstævnen, fortejet ved en duc d'albe. Gallionsornamentet er et skjold med initialerne BC (= Blacks Enke & Co.), og samme bogstaver gentages sammen med skibsnavnet på hækken. Foran skibene går havnens sædvanlige bådtrafik med skibsmandskaber og last, der fragtes frem og tilbage. Den anden, men mindst lige så væsentlige hensigt har været at give en livfuld skildring af Københavns havn, set mod syd fra en båd ud for Tolddoden. Billedets afgrænsning mod højre er hovedstadens markante havnefront, hvis fire forreste pakhuse alle var tegnet af professor C.F. Harsdorff og bygget i 1780'erne for de handelskompagnier, der havde købt de da opfyldte byggegrunde. Fra højre Kieler Pakhus foran Vestindisk Pakhus

Fregat »Antonette« i Københavns havn. Gouache af E.W. Normann omkring 1824.

The frigate »Antonette« in Copenhagen harbour about 1824. The Danish Maritime Museum acquired, in 1978, this rare combination of harbour view and traditional ship's portrait which shows the privately owned West Indiaman in two positions. The artist is E.W. Normann, a young naval officer who over a period of many years was responsible for a great many sketches and paintings of harbours and other maritime scenes.

med det tårnagtige frontparti, der dækker Det gule Pakhus. Herefter følger Det blå Pakhus, opført af Østersøisk-Guineisk Kompagni i det væsentlige efter samme plan som Vestindisk Pakhus. Yderst ligger vistnok Kvæsthuskasernen. Foran pakhusene ligger mindre lastfartøjer, og ud for Kieler Pakhus har en galease sat sejl. Til venstre i billedet ses Flådens Leje og bag »Antonette« skimtes linieskibet »Dronning Marie« under udrustning. Bag dette igen et aftaklet linieskib foran et fregatskib under sejl. I baggrunden mastekranen på Christiansholm opført 1762 og nedrevet 1866, til højre herfor Vor Frelsers kirke. Helt i baggrunden er tårnet til Christianskirken for enden af Strandgade set i et noget forrykket perspektiv.

Kunstneren må, også på grund af navnets sjældenhed, være identisk med søløjtnanten Emil Wilh. Normann (1798-1881). Som sekondløjtnant foretog han et togt med korvetten »Diana« til Vestindien 1823-24 og kan under denne rejse have mødt kaptajn Hassing. Tegningen er sandsynligvis udført 1824. Linieskibet »Dronning Marie« løb af stabelen 16. september 1824. Sideløbende med sin sømilitære karriere dyrkede Normann sit talent og sine

interesser som tegner og maler. Andre har tegnet i Københavns havn. Normanns ældre samtidige T.E. Lønning malede flere gouacher med motiv fra Københavns havn og Flådens Leje. Lønning ser i sine billeder havnen fra syd mod nord, eller han står ved Toldeboden og ser over mod Flådens Leje. Normann derimod fastholder også i flere af sine senere tegninger og tuschlaveringer at se mod syd. Der er dog næppe noget parti omkring havnen, som Normann ikke har forevigt, Nyholm med Høsebroen, med Vagten, mastekranen og den lange udrustningsbygning, Flådens Leje, Gammelholm, skuderne foran Børsen, skibsbyggepladserne og pakhusene på Christianshavn, og herfra ser han mod Nyhavns hoved og mod Garnisons plads.

I den lange række af bevarede arbejder synes gouachen af »Antonette« at være den tidligste. Herpå følger to små pennetegninger, den ene fra Amager set mod byens tårne, den anden af Glaciet Østerport og begge daterede d. 9. maj 1825. I dette år blev Normann elev i C.W. Eckersbergs private malerskole. Denne nævner selv i 1827, at Normann er begyndt at anlægge korvetten til Eckersbergs maleri »En dansk korvet, som ligger bi for at tale med en dansk orlogsbrig, som nærmer sig«. Scenen skal foregå i Vestindien, og måske bygger fremstillingen på en skitse af Normann. I den ene af søofficeren Fr. von Scholtens to tegnebøger, nu på Handels- og Søfartsmuseet, har Normann i tusch og sepia skildret en ubenævnt dansk orlogsbrig sejlene bidevind for styrbords halse og bramsejlene indtagne. Tegningen er signeret: »Normann fec: 1827«. Frederik von Scholten, bror til »Massa Peter«, sejlede i den franske flåde og skiftede skib i Vestindien i sommeren 1826. Julie Eckersberg omtaler i sine optegnelser om sin fader E.W. Normann som »en kæk ung søofficer, der malede nydelige små marinebilleder, som han altid viste fader, men som han ofte fik en streng kritik over«. På »Dronning Marie«s første togt i 1834 var Normann udkommanderet med skibet, og passager var på turen nord om Sjælland professor Eckersberg. Da man den 7. juli ankrede i stille vejr med alle sejl oppe »gik Normann og jeg ud i et fartøj for at tegne skibet«. Således skrev Eckersberg i sin dagbog.

Nogle nydelige små olie-billeder fra marsken udførte Normann, mens han fra januar 1838 til april 1840 var indrulleringsofficer i Tønning. Fra denne periode må også stamme et portræt af E.W. Normann i olie. Det er nu på Tønder museum. En lille tuschtegning, der tidligt er kommet til Handels- og Søfartsmuseet, forestiller et ubenævnt orlogsskib. Det er signeret med kunstnerens fulde navn og datoen 15. marts 1838 og er et af Normanns meget få billeder af skibe i søen. Normann udstillede på Charlottenborg nogenlunde regelmæssigt fra 1828 til 1854, 11 gange med ialt 21 arbejder. De fleste bevarede tegninger og olie-billeder er imidlertid udført efter 1841, da Normann blev udnævnt til kaptajnlejtant à la suite.

Et tredje billede, der tidligt er kommet til museet, er et oliemaleri, der viser havnen i Altona, i forgrunden bliver en dansk søofficer roet ind til kajen med de gavlvendte pakhuse. Bagved oppe på brinken ses Palmailles klassicistiske bygninger mellem træerne. Maleriet er usigneret, en plade på rammen er faldet af, men billedet er givet som værende et arbejde af Normann, og ved at sammenligne teknik og detaljer er der ingen grund til at betvivle denne tilskrivning. Billedet må vel så dateres til Tønning - perioden 1838-40.

Måske på grund af Eckersbergs kritik betragtede Normann ikke sin kunst som en handelsvare. Størstedelen af hans efterladte arbejder er endnu i familiens eje. Fire akvareller og fem tuschlaveringer blev i 1911 skænket Søofficersforeningen af kunstnerens søn, Privatbankdirektør A. Normann. Eftertiden vil dog vide at værdsætte Normanns mange stillfærdige dokumentariske skildringer af livet omkring Københavns havn og andre maritime miljøer.

Hanne Poulsen